

Edit6rler

Doç. Dr. MehdiŒ Çiftçi & Dr. Öğr. Üyesi Erdem Can Öztürk

OSMANLI TÜRKHESİ

Yazarlar

Doç. Dr. MehdiŒ Çiftçi
Dr. Öğr. Üyesi Ali CaŒelik
Dr. Öğr. Üyesi AyŒe Farsakođlu Erođlu
Dr. Öğr. Üyesi Erdem Can Öztürk
Dr. Öğr. Üyesi Funda Acar
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Œahin
Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer AteŒ

Editörler
Doç. Dr. Mehdiin Çiftçi & Dr. Öğr. Üyesi Erdem Can Öztürk
Osmanlı Türkçesi

ISBN: 978-605-9498-68-5

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2019

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Milli Basım ve Yayın

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

Önsöz

Dil, kültür ve medeniyetin temel yapı taşlarından biridir. Türkçe de dünyanın en eski dillerinden biri olarak Türk kültür ve medeniyetinin köklülüğünün ve güçlülüğünün bir nişanesi olarak asırlardır dünyanın çok farklı coğrafyalarında kullanılarak günümüze kadar gelmiştir. Yazının Sümerler tarafından icat edildiği ve bugün için ölü bir dil olan Sümerce içinde bazı Türkçe kelimelerin yer aldığı, dolayısıyla Türkçenin dünyanın en eski dillerinden biri olduğu bilinmektedir. Buna karşın takip edilebilen ilk ve en eski örnekleri 8. asırdaki Göktürk Yazıtları'na kadar uzanan Türkçe, tarihin farklı dönemlerinde farklı alfabelerle yazılmış ve bu şekilde günümüze kadar gelmiştir. En eski örnekleri Göktürk, günümüzdeki hâli ise Latin harfli olan Türkçenin en uzun ve en velûd devirlerinden biri, Osmanlı Türkçesi adı verilen Arap harfli olarak yazıldığı dönemdir.

Osmanlı Türkçesi, Türklerin İslâmiyet'i kabul etmelerinin ardından Arap harfli Türkçe eserler vermeye başlamalarından sonra 13. asırdan 1 Kasım 1928'de Harf Devrimi ile Latin alfabesinin kabul edilmesine kadar geçen dönemde kullanılan Türkçeyi ifade eden bir terim olup aslında Türkçenin bir dönemini ifade eder. Bu dönem, Türkçenin şaheserlerinin kaleme alındığı uzun ve zengin bir dönemdir. Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Kutadgu Bilig'e, Leylâ ve Mecnûn'dan Hüsn ü Aşk'a, hatta İstiklâl Marşı'na kadar pek çok şaheserimizin Osmanlı Türkçesi ile (ya da Arap harfli Türkçe metinler hâlinde) yazıldığı unutulmamalıdır.

Osmanlı Türkçesi, Türkçenin yazımında Arap alfabesinin kullanılmasının yanı sıra, kelime, ek ve gramer kuralları açısından da Arapça ve Farsçadan fazlaca alıntılar yapıldığı bir dönemdir. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesi olarak ifade edilen bu dönemde konuşma ve yazı dili arasında bir ayrışma olmuş, halk arasında günlük konuşma dili devam ederken resmî yazışmalar ve edebî eserlerde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle gramer kurallarının imtizacıyla oluşmuş yeni bir hâl ortaya çıkmıştır. Bilhassa İstanbul'un fethinden sonra Arapça ve Farsça unsurların artması neticesinde Klâsik Osmanlı Türkçesi denilen bir dönem başlamıştır. Bu dönemde yazılan eserler, fethin ve Osmanlı devletinin yücelik ve kudretini aksettirmesi için daha sanatkârâne ifadelerle örülmüş vaziyettedir. Bu tür metinler Osmanlı Türkçesi'nin klâsik ve en sanatlı hâlleri olarak telakki edilir. Bu dönemde kaleme alınmış metinler kültürümüzün önemli birer mihenk taşlarıdır.

Latin harflerinin kabulünden sonra Osmanlı Türkçesi eğitiminin verilmemesi ve zamanla halk tarafından bu metinlerin okunmasının imkânsız hâle gelmesi, kadim kültürümüzle bağımızı ciddî anlamda sarsmıştır. Hatta bu durumdan şikayetçi olan aydınların “dedesinin mezar taşını okuyamayan bir millet hâline geldik” şeklindeki tespit ve serzenişleri de bu anlamda manidardır. Günümüz aydınlarının Türkiye’de entelektüel olmanın en önemli şartlarından biri olarak Osmanlı Türkçesi bilmeyi saymaları da hatırdan çıkarılmaması gereken hususlardandır.

Bu itibarla Osmanlı Türkçesi öğretim ve öğreniminin önemi ortadadır. Hele ki edebiyat, tarih, ilahiyat gibi alanlar için Osmanlı Türkçesi olmazsa olmaz mesabesinde. Elinizdeki kitap da Osmanlı Türkçesi hakkında genel bilgiler vermeyi, Osmanlı Türkçesini teşkil eden Arapça ve Farsça unsurlarla Türkçe kaideleri anlatmayı ve öğretmeyi hedeflemektedir.

Çalışmada farklı üniversitelerdeki akademisyen arkadaşlara bu kısa zamanda çalışmalarını hazırlama çabalarından dolayı ve bu çalışmayı organize aşamasından baskı aşamasına kadar her aşamasını yürüten Lisans Yayıncılık ilgililerine teşekkür ederiz.

İstanbul, 2019

Editörler
Doç. Dr. Mehdin ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Erdem Can ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Giriş	11
Bölüm 1 OSMANLI TÜRKÇESİ ALFABESİ	15
1.1. Alfabe ve Türklerin Kullandığı Alfabeler	16
1.2. Osmanlı Türkçesi Alfabeti	18
1.3. Harf Grupları ve Harflerin Bitişme Şekilleri	20
1.4. Osmanlı Türkçesinde Ünlü Harflerin Yazılışı	23
1.4.1. Arapça ve Farsça Kelimelerde Ünlü Harflerin Yazılışı	24
1.4.1.1. Hareke	24
1.4.1.2. Med Harfleri	25
1.4.1.3. Kelime Başında Kısa ve Uzun Ünlülerin Yazımı	27
1.4.1.4. Kelime Sonunda Kısa ve Uzun Ünlülerin Yazılışı	28
1.4.2. Türkçe Kelimelerde Ünlü Harflerin Yazılışı	30
1.4.2.1. <i>a</i> Ünlüsünün Yazılışı	31
1.4.2.2. <i>e</i> Ünlüsünün Yazılışı	31
1.4.2.3. <i>ı</i> ve <i>i</i> Ünlülerinin Yazılışı	32
1.4.2.4. <i>o</i> , <i>ö</i> , <i>u</i> , <i>ü</i> Ünlülerinin Yazılışı	32
1.5. Osmanlı Türkçesinde Ünsüz Harflerin Yazılışı	35
1.5.1. Hemzenin Yazılışı	41
1.5.2. Kef Çeşitleri	43
1.6. Türkçe Eklerin Yazılışı	45
1.6.1. Eklerde Ünlü ve Ünsüz Harflerin Yazılışı	45

1.6.2. Yapım Eklerinin Yazılışı	46
1.6.2.1. İsimden İsim Yapan Ekler	46
1.6.2.2. İsimden Fiil Yapan Ekler	47
1.6.2.3. Fiilden İsim Yapan Ekler	48
1.6.2.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler	50
1.6.3. Çekim Eklerinin Yazılışı	52
1.7. Fiil Çekim Ekleri	57
1.7.1. Fiil Şahıs Ekleri	57
1.7.2. Kip ve Zaman Ekleri	58
1.7.2.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki	58
1.7.2.2. Öğrenilen (Anlatılan) Geçmiş Zaman Eki	58
1.7.2.3. Şimdiki Zaman Eki	59
1.7.2.4. Gelecek Zaman Eki	59
1.7.2.5. Geniş Zaman Eki	60
1.7.2.6. Dilek-Şart Eki	61
1.7.2.7. Gereklilik Eki	62
1.7.2.8. İstek Eki	63
1.7.2.9. Emir Eki	63
1.8. Çeviriyazı (Transkripsiyon)	64
1.8.1. Çeviriyazı Alfabetesi	65
1.8.2. Çeviriyazı Örnekleri	68
Yararlanılan Kaynaklar	70

Bölüm 2

OSMANLI TÜRKÇESİNDE ARAPÇA UNSURLAR

73

2.1. Arapça-Osmanlı Türkçesi İlişkisi	74
2.2. Arapça Kelimelerde Ünlü ve Ünsüzler	75
2.2.1. Hareke	75
2.2.2. Hurûf-ı Med	76
2.3. Ay ve Gün Adları	77
2.4. Sayılar	70
2.5. Harf-i Cer ve Edatlar	84
2.6. Arapça Kelime Yapımı	92
2.6.1. Harf	94
2.6.2. Fiil	94
2.6.3. İsim	96
2.7. Vezinler	97

2.8. Cemî' ve Tesniye (Çokluk ve İkilik)	98
2.8.1. Tesniye (İkilik)	98
2.8.2. Cemî' (Çoğul)	99
2.8.2.1. Cem'-i Müzekker-i Sâlim	99
2.8.2.2. Cem'-i Müennes-i Sâlim	100
2.8.2.3. Cem'-i Mükesser	101
2.9. Aksam-ı Seb'a	107
2.10. Zamirler	109
2.11. Masterlar	110
2.11.1. Mücerred Masterlar	110
2.11.2. Mimli Masterlar	115
2.11.3. Mezîd Masterlar (Artırılmış Masterlar)	115
2.11.3. Sınâî Masterlar	121
2.12. Sıfatlar	122
2.13. Sıfat-ı Müşebbehe	122
2.14. Mübâlağalı İsm-i Fâ'il	123
2.15. İsm-i Fâ'il	124
2.16. İsm-i Mef'ûl	125
2.17. İsm-i Tafdîl	126
2.18. İsm-i Mensûb	126
2.19. İsm-i Mekân	127
2.20. İsm-i Zaman	128
2.21. İsm-i Âlet	129
2.22. İsm-i Tasgîr	129
2.23. Arapça Tamamlamalar	130
2.23.1. İsim Tamlaması	130
2.23.2. Sıfat Tamlaması	132
2.23.3. Zincirleme Tamlama	132
2.23.4. Şeklî Tamlama	132
2.24. Atıf ve Râbıt Vâvları	133
Yararlanılan Kaynaklar	134

Bölüm 3	
OSMANLI TÜRKÇESİNDE FARŞÇA UNSURLAR	135

3.1. Osmanlıca-Farşça İlişkisi	136
3.2. Harfler	137

3.2.1. Bazı İlave Harfler	137
3.2.2. Vâv-ı Ma'dûle	138
3.2.3. Hâ-i Resmiye	138
3.3. Kelimeler	139
3.3.1. İsim	139
3.3.2. Sıfat	139
3.3.3. Fiil	139
3.3.4. Mastar	139
3.4. Kelime Türetme	141
3.4.1. Fiillere Gelen Ekler	141
3.4.1.1. İsm-i Fâil Yapan Ekler	142
3.4.1.2. İsm-i Mef'ûl Yapan Ekler	144
3.4.1.3. İsm-i Mastar Yapan Ekler	144
3.4.2. İsim ve Sıfatlara Gelen Ekler	145
3.4.2.1. İsm-in Hal Ekleri	145
3.4.2.3. Çoğul Ekleri	147
3.4.2.4. Nida (Hitap) Eki	148
3.4.2.5. Yer (İsm-i Mekân) Bildiren Ekler	149
3.4.2.6. Alet (İsm-i Alet) Yapan Ekler	150
3.4.2.7. Küçültme (İsm-i Tasgîr) Bildiren Ekler	150
3.4.2.8. Büyütme (İsm-i Tafdîl) Bildiren Ekler	151
3.4.2.9. Nispet (İsm-i Mensub) Bildiren Ekler	151
3.4.2.10. Teşbih Edatları	152
3.4.2.11. İsimden Sıfat Yapan Ekler	152
3.4.3. Bileşik Kelimeler	154
3.4.3.1. Kelimelerle Yapılanlar	154
3.4.3.2. Kelime Arası Eklerle Yapılanlar	155
3.4.3.3. Atıf Vâvı İle Yapılanlar	156
3.5. Tamlamalar	157
3.5.1. İsim Tamlaması (İzâfet)	157
3.5.2. Sıfat Tamlaması	159
3.6. Sayılar, Günler ve Aylar	160
3.6.1. Sayılar	160
3.6.2. Günler	161
3.6.3. Aylar	161
Yararlanılan Kaynaklar	164

Bölüm 4
OSMANLI TÜRKÇESİNDE YAZI ÇEŞİTLERİ,
ARŞİV BELGELERİ VE EBCED HESABI **165**

4.1. Osmanlı Türkçesinde Yazı Çeşitleri	166
4.2. Arşiv Belgeleri	172
4.2.1. Padişâha Ait Belgeler	172
4.2.1.1. Fermân	172
4.2.2. .Devlet Erkânının Emir ve Arz Mahiyetindeki Belgeleri	174
4.2.3. Merkez-Taşra Arası Yazışmalar	175
4.2.4. Şehiriçi / Daireler Arası Yazışmalar	176
4.2.5. Dilekçe ve Rapor Mahiyetindeki Belgeler	177
4.2.6. Fetva ve Hüküm Makamlarınca Düzenlenen Belgeler	178
4.3. Ebced Hesabı	179
4.3.1. Tarih Düşürme Çeşitleri	181
4.4. Yazı Örnekleri	183
4.5. Belge Örnekleri	201
Yararlanılan Kaynaklar	221

Bölüm 5
ÖRNEK METİNLER **223**

5.1. Allah Sevgisi, Münâcât, Gizli Sesler, İyili	224
5.2. Şiir	225
5.3. Pembe İncili Kaftan	233
5.4. Semâver	248
5.5. Han Duvarları	254
5.6. Na't	261
5.7. Safahat, Kocakarı ile Ömer	263
5.8. Bir Kavak ve İnsanlar	273
5.9. Vesîletü'n-Necât	282
5.10. Harnâme	285
5.11. Kısas-ı Enbiyâ	299
5.12. Tazarrûnâme	301
5.13. Gençlerle Başbaşa, Çalışma Hayatının Umûmî Kanunları	304
5.14. Su Kasîdesi	313
5.15. Nasreddin Hoca Fıkraları	318

5.16. Gazel	320
5.17. Nalıncı Baba	322
5.18. Kaldırımlar	324
5.19. Çeşitli Dergilerden Makale Örnekleri	328
5.19.1. Selçukîler Devri Edebiyatı Hakkında Bazı Notlar	328
5.19.2. Dinî Edebiyat	333
5.20. Kelimelerin Hayatı	339
5.21. Çanakkale Şehidlerine	340